

JERZY BIELUK

Uniwersytet w Białymstoku, Polska
e-mail: bieluk@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0002-9949-472X

Spółka rolna w prawie polskim – potrzeba i model regulacji

An agricultural company under Polish law –
the need for regulation and a regulatory model

La società agricola nel diritto polacco –
esigenze e modello di regolazione

This article argues that there is a fundamental gap in Polish agricultural law with regard to legal entities. The existing Act on shaping the agricultural system does not establish a general category of qualified collective agricultural entity, as its basic model remains the individual farmer – a natural person who meets the requirements set out in Article 6 of the Act. The exceptions provided for other entities are ad hoc in nature and do not constitute a coherent status for ‘collective farmers.’ The article analyses three European models: the Italian mechanism for the functional classification of collective entities under the category of *imprenditore agricolo professionale*, the Spanish model of the separate *sociedad agraria de transformación*, and the French system of GAEC (*groupement agricole d’exploitation en commun*) and EARL (*exploitation agricole à responsabilité limitée*) with its principle of transparency. Based on these models, the author proposes two de lege ferenda proposals: a minimal proposal, which is a mechanism for the agricultural classification of existing collective entities by decision of the National Support Centre for Agriculture, based on the Italian model; and a maximal proposal, which is a statutory type of an agricultural enterprise with transparency principles and safeguards against abuse, based on the French model. These proposals complement an earlier suggestion to introduce the concept of an agricultural company into the Civil Code, whereby an agricultural company is defined as an entity that operates an agricultural enterprise.

Keywords: agricultural company, individual farmer, Act on shaping the agricultural system, agricultural legal personality, agricultural enterprise

L'articolo presenta la tesi secondo cui il diritto agrario polacco è affetto da una lacuna soggettiva rilevante: la legge sulla formazione dell'ordinamento agrario (UKUR) non istituisce una categoria generale di soggetto agricolo collettivo qualificato. Il principale modello di riferimento rimane l'agricoltore individuale quale persona fisica che soddisfa i requisiti previsti dall'art. 6 UKUR. Le eccezioni previste per altri soggetti hanno invece carattere frammentario e non danno luogo a uno status coerente di "agricoltore collettivo". Nell'articolo vengono analizzati tre modelli europei: il meccanismo italiano di qualificazione funzionale dei soggetti collettivi attraverso la categoria di imprenditore agricolo professionale; il modello spagnolo della *sociedad agraria de transformación*; nonché il sistema francese delle GAEC (*groupement agricole d'exploitation en commun*) e EARL (*exploitation agricole à responsabilité limitée*) basato sul principio di trasparenza. Su questa base, l'autore formula due proposte di legge ferenda: una minimale sul modello italiano – consistente in un meccanismo di qualificazione agricola dei soggetti collettivi esistenti mediante decisione dell'autorità competente Centro Nazionale di Sostegno all'Agricoltura – e una massimale sul modello francese – consistente nell'introduzione legislativa di un tipo di società agricola dotato di principio di trasparenza e di garanzie antiabuso. Entrambe le proposte sono complementari rispetto al precedente postulato di introdurre nel codice civile la nozione di impresa agricola: la società agricola è il soggetto che esercita l'impresa agricola.

Parole chiave: società agricola, agricoltore individuale, legge sulla formazione dell'ordinamento agrario, soggettività agricola, impresa agricola

Zagadnienia wstępne

Przed ponad dziesięcioma laty postawiłem tezę, że konieczne jest wprowadzenie do prawa polskiego pojęcia przedsiębiorstwa rolnego jako odrębnej kategorii prawnej pozwalającej objąć regulacją profesjonalnego obrotu gospodarczego towarowe jednostki produkcji rolnej¹. Teza ta – sformułowana od strony majątkowej – zachowuje aktualność: polskie prawo rolne nadal nie wyróżnia towarowego gospodarstwa rolnego jako przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. Problem ten pozostaje nierozwiązany legislacyjnie.

Niniejszy artykuł stanowi kontynuację tego wątku, ale z perspektywy podmiotowej: pytanie nie brzmi już wyłącznie, czym jest rolnicza jednostka majątkowa, lecz kto może być jej prawnie uznanym operatorem. Obowiązująca ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego² nie tworzy ogólnej

¹ J. Bieluk, *O potrzebie wprowadzenia do prawa polskiego pojęcia przedsiębiorstwa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria” 2013, t. XI, s. 131–145. Głosy postulujące wprowadzenie do prawa polskiego konstrukcji spółki rolnej pojawiają się od lat, zob. np. D. Łobos-Kotowska, *Gospodarstwo rodzinne. Prawne formy organizacji*, Sosnowiec 2006, s. 141 i n.

² Ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1653 ze zm.; uwzgl. zmianę z Dz.U. z 2026 r., poz. 317; dalej: UKUR).

kategorii kwalifikowanego podmiotu zbiorowego o rolniczym charakterze. Jej podstawowym modelem kwalifikacji jest rolnik indywidualny – osoba fizyczna spełniająca wymogi określone w art. 6 UKUR³, natomiast wyjątki przewidziane dla innych podmiotów mają charakter punktowy, funkcjonalny lub transakcyjny i nie tworzą spójnego statusu „zbiorowego rolnika”. Artykuł kwestionuje nie tyle preferencje dla rodzinnych gospodarstw rolnych wynikające z art. 23 Konstytucji RP⁴, ile brak instytucjonalnego rozwinięcia tych preferencji dla rodzinnych form zbiorowych.

Cel opracowania jest trojaki: analiza dogmatyczna istniejących rozwiązań i identyfikacja luki podmiotowej, komparatystyczna weryfikacja trzech modeli europejskich oraz sformułowanie dwóch alternatywnych propozycji *de lege ferenda*.

Potrzeba wprowadzenia kwalifikowanego podmiotu zbiorowego do polskiego prawa rolnego uzasadniona jest nie tylko względami dogmatycznymi, lecz także gospodarczymi. Polaryzacja obszarowa i produkcyjna gospodarstw rolnych postępuje – oprócz licznych gospodarstw socjalnych nastawionych na samozaopatrzenie wyodrębnia się grupa jednostek silnych ekonomicznie, prowadzących produkcję towarową na dużą skalę, nierzadko przekraczającą możliwości organizacyjne jednej osoby fizycznej⁵. Skala tej działalności, a co za tym idzie – ryzyko jej prowadzenia, stale rośnie: wielomilionowe inwestycje w park maszynowy, infrastrukturę przechowalniczą i instalacje produkcyjne powodują, że model indywidualnej odpowiedzialności osobistej rolnika w coraz mniejszym stopniu odpowiada realiom nowoczesnego przedsiębiorstwa rolnego. Forma spółki – zwłaszcza spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej – pozwala na ograniczenie odpowiedzialności wspólników do wysokości wkładu, co obniża osobiste ryzyko uczestnictwa w działalności rolniczej i ułatwia pozyskanie kapitału zewnętrznego od inwestorów niebędących rolnikami. Ponadto zbiorowa forma prowadzenia gospodarstwa sprzyja planowaniu sukcesji: umożliwia

³ J. Bieluk, *Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego. Komentarz*, Warszawa 2024, komentarz do art. 6; J. Bieluk, M. Komarowska-Horosz, A. Okurowska, *Rolnik indywidualny i gospodarstwo rodzinne*, w: *Obrót nieruchomościami rolnymi w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory pism*, Warszawa 2025.

⁴ Art. 23 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁵ B. Jeżyńska, *Współczesne funkcje gospodarstw rodzinnych. Zagadnienia prawne*, Opinie i Ekspertyzy OE-214, Warszawa 2014, s. 10 i n.; J. Bieluk, *O potrzebie wprowadzenia...*, s. 131 i n. oraz przytoczone tam dane statystyczne. Por. wyniki *Powszechnego Spisu Rolnego 2020*, Warszawa 2021, s. 45 i n., według których liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha wzrosła w stosunku do 2010 r. o ponad 20%, przy jednoczesnym spadku liczby gospodarstw najmniejszych.

stopniowe wprowadzanie następców do struktury właścicielskiej bez konieczności prawnego podziału gruntów, co przy obecnym stanie prawa jest jednym z największych praktycznych problemów przekazywania dużych gospodarstw rodzinnych kolejnym pokoleniom.

1. Brak spójnego statusu zbiorowego podmiotu rolniczego – diagnoza

1.1. Rolnik indywidualny jako podstawowy model kwalifikacji podmiotowej

Pojęcie własności rolniczej jako kategorii odrębnej od własności powszechnej ma w polskiej doktrynie długą tradycję⁶. Andrzej Stelmachowski trafnie wskazał, że grunt rolny niesie szczególne obciążenia i szczególną ochronę, uzasadnione jego funkcją jako podstawy produkcji żywności oraz najważniejszego składnika gospodarstwa rolnego, stanowiącego istotę polskiego ustroju rolnego⁷. Art. 23 Konstytucji RP utrwalił tę perspektywę, czyniąc z rodzinnego gospodarstwa rolnego fundament systemu agrarnego.

UKUR realizuje ten model przez kategorię rolnika indywidualnego – osoby fizycznej łączącej posiadanie gruntów (do 300 ha użytków rolnych), kwalifikacje rolnicze, zamieszkanie w gminie przez co najmniej 5 lat i osobiste prowadzenie gospodarstwa przez ten czas⁸. Ustawa przewiduje wprawdzie liczne wyjątki od zasady nabycia nieruchomości rolnej przez rolnika indywidualnego – m.in. dla osób bliskich (z rozszerzonym od 2023 r. katalogiem obejmującym macochę i ojczyma), jednostek samorządu terytorialnego, Skarbu Państwa, Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (KOWR), spółdzielni produkcji rolnej, kościołów i parków narodowych, a także w przypad-

⁶ R. Budzinowski, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 53 i n.; P. Czechowski, A. Niewiadomski, *Gospodarstwo rolne jako masa majątkowa*, „Studia Iuridica Agraria” 2009, t. VIII, s. 30.

⁷ A. Stelmachowski, *Własność rolnicza*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, nr 4, s. 1 i n.; Z. Truszkiewicz, *O własności rolniczej w kontekście zmian w obrocie własnościami prywatnymi gruntami rolnymi*, „Studia Iuridica Agraria” 2017, t. XV, s. 235 i n.

⁸ Art. 6 ust. 1 UKUR: rolnik indywidualny to osoba fizyczna będąca właścicielem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych o łącznej powierzchni użytków rolnych nieprzekraczającej 300 ha, posiadająca kwalifikacje rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkała w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa, i prowadząca przez ten okres osobiście to gospodarstwo. Zgodnie z art. 6 ust. 1a do okresu, o którym mowa w ust. 1, zalicza się okres zamieszkiwania w innej gminie bezpośrednio poprzedzający zmianę miejsca zamieszkania, jeżeli w gminie tej jest albo była położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego.

kach dziedziczenia działu spadku i przekształcenia przedsiębiorcy⁹ – jednak wyjątki te mają charakter punktowy, funkcjonalny lub transakcyjny. Żaden z nich nie tworzy ogólnego statusu zbiorowego podmiotu rolniczego o treści odpowiadającej funkcjonalnie rolnikowi indywidualnemu.

1.2. Rodzinne spółki osobowe

Brak spójnego statusu podmiotowego najlepiej widać w przypadku rodzinnych spółek osobowych. Spółka jawna lub komandytowa prowadzona przez troje rodzeństwa – dzieci rolnika, które wniosły grunty aportem, zamieszkują w gminie od urodzenia, posiadają wykształcenie rolnicze i od pokoleń uprawiają ziemię – nie ma dostępu do żadnej ścieżki kwalifikacji rolniczej. Forma prawna przesądza o statusie podmiotowym; treść gospodarcza i funkcjonalna pozostają bez znaczenia.

Jak słusznie zauważa Piotr Bielski, napięcie między kategorią przedsiębiorstwa a kategorią gospodarstwa rolnego ujawnia się szczególnie w zbiorowych formach prowadzenia działalności rolniczej, które prawo handlowe traktuje jako jeden podmiot, a prawo rolne jako agregat osób fizycznych¹⁰. To rozróżnienie – transponowane na grunt UKUR – prowadzi do trudnych do dogmatycznej obrony wyników.

Problem wzrasta w przypadku sukcesji gospodarstw. UKUR zawiera wyjątki dla dziedziczenia, zapisu windykacyjnego i działu spadku – sam transfer gruntów w ramach rodziny jest zatem w dużym stopniu uregulowany odrębnie. Problemem nie jest jednak akt dziedziczenia, lecz dalsza instytucjonalizacja wspólnego prowadzenia odziedziczonego gospodarstwa. Przejście od współwłasności rodzinnej do formy spółkowej może uruchamiać reżimy kontroli UKUR, w tym – zależnie od konstrukcji czynności – konieczność uzyskania zgody dyrektora generalnego KOWR na nabycie nieruchomości rolnych czy prawo nabycia przysługujące KOWR na podstawie art. 4, a przede wszystkim nie prowadzi do uzyskania przez spółkę statusu kwalifikowanego podmiotu rolniczego¹¹.

⁹ Art. 2a ust. 3 UKUR zawiera katalog podmiotów i sytuacji wyłączonych spod ogólnego reżimu.

¹⁰ P. Bielski, *Spółka jawna jako forma prawna prowadzenia gospodarstwa rolnego w prawie polskim*, „Prawo Spółek” 2007, nr 4, s. 38; idem, *Cele definiowania pojęcia gospodarstwa rolnego w systemie prawa – uwagi z perspektywy prawa handlowego*, „Rejent” 2005, nr 10, s. 62.

¹¹ Por. J. Bieluk, *Dział spadku obejmującego gospodarstwo rolne w świetle przepisów UKUR*, „Studia Iuridica Agraria” 2017, t. XV, s. 45 i n.; idem, *Nowe zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych po nowelizacji UKUR*, „Studia Iuridica Agraria” 2016, t. XIV, s. 75–88.

1.3. Spółki kapitałowe, spółdzielnie i problem transakcji holdingowych

Sytuacja spółek kapitałowych jest jeszcze bardziej złożona – brakuje bowiem jakiegokolwiek ścieżki kwalifikacji rolniczej, niezależnie od składu osobowego udziałowców. Rozwiązanie to miało zapobiec nabywaniu gruntów przez fundusze inwestycyjne i podmioty spekulacyjne – cel słuszny, lecz środek zbyt szeroki, gdyż uderza w rodzinne spółki kapitałowe o wyłącznie rolniczym charakterze¹².

Doprecyzowania wymaga status spółdzielni produkcji rolnej. UKUR przewiduje dla niej punktowe preferencje, w tym wyjątki od ograniczeń nabycia nieruchomości rolnych – spółdzielnia i jej członkowie są wymienieni w art. 2a ust. 3 pkt 1 lit. h oraz i UKUR. Nie tworzy to jednak ogólnej kategorii zbiorowego podmiotu rolniczego odpowiadającej funkcjonalnie rolnikowi indywidualnemu. Spółdzielnia produkcji rolnej jest w systemie obecna, lecz jej status pozostaje fragmentaryczny i nie rozwiązuje problemu rodzinnych ani korporacyjnych form wspólnego prowadzenia gospodarstwa.

Nowelizacja UKUR z 2023 r.¹³ pogłębiła złożoność systemu przez rozszerzenie kontroli KOWR na transakcje holdingowe: prawo pierwokupu udziałów i akcji obejmuje obecnie nie tylko spółki będące bezpośrednimi właścicielami lub użytkownikami wieczystymi nieruchomości rolnych (minimalna powierzchnia 5 ha nieruchomości rolnych), ale także spółki dominujące w rozumieniu art. 4 § 1 pkt 4 k.s.h. Regulacja ta dotyczy prawa nabycia udziałów i akcji, również w wyniku podwyższenia kapitału zakładowego (art. 4 ust. 6 i 7 UKUR). Transakcje dotyczące udziałów lub akcji podmiotów posiadających grunty rolne wymagają zatem szczegółowej analizy struktury korporacyjnej. Złożoność ta wzmacnia argument za odrębną regulacją spółki rolnej: status podmiotu kwalifikowanego rolniczo mógłby zastąpić część kontroli transakcyjnej bardziej przewidywalnym reżimem kwalifikacyjnym.

1.4. Fundacja rodzinna – epizod i jego konsekwencje

Krótki epizod fundacji rodzinnej w obrocie ziemią (maj–październik 2023 r.) jest ilustracją problemu systemowego, a nie jego rozwiązaniem.

¹² K. Marciniuk, *Prawne instrumenty ingerencji władzy publicznej w obrót nieruchomościami rolnymi jako środki kształtowania ustroju rolnego*, Białystok 2019, s. 215 i n.; P. Litwiniuk, *Ochrona własności rolniczej w świetle ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2019, nr 2, s. 23 i n.

¹³ Ustawa z 13 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1933).

Ustawa o fundacji rodzinnej z 2023 r. pierwotnie przyznała fundacjom rodzinnym uprzywilejowany status w obrocie gruntami rolnymi; przywileje te zostały niemal natychmiast cofnięte nowelizacją z 13 lipca 2023 r.¹⁴ Od 5 października 2023 r. fundacja rodzinna jest traktowana tak samo jak każda inna osoba prawna niebędąca rolnikiem indywidualnym. Epizod ten dowodzi, że ustawodawca dostrzega problem podmiotów zbiorowych w rolnictwie, lecz reaguje na niego doraźnie i niespójnie – bez refleksji systemowej, którą niniejszy artykuł ma zainicjować¹⁵.

1.5. Kontekst konstytucyjny i unijny

Konstytucyjność obecnego stanu prawnego pozostaje otwarta. Sprawa K 36/16, w której Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) zaskarżył do Trybunału Konstytucyjnego kluczowe przepisy nowelizacji UKUR z 2016 r., nie została rozstrzygnięta merytorycznie – RPO wycofał wniosek w czerwcu 2024 r. wobec zasiadania w składzie orzekającym osób nieuprawnionych do orzekania, co uniemożliwiało rzetelne zbadanie sprawy¹⁶.

W perspektywie prawa unijnego problem sprowadza się do proporcjonalności i niedyskryminacyjnego charakteru ograniczeń. Preferencje dla aktywnych rolników są zasadniczo dopuszczalne. Jednak wykluczenie podmiotów zbiorowych o realnie rolniczym charakterze wymagałoby przekonującego uzasadnienia. Komunikat Komisji z 2017 r. wprost wskazuje, że bezwzględne zakazy nabywania ziemi przez osoby prawne mogą być nieproporcjonalne¹⁷, a orzecznictwo TSUE konsekwentnie kwestionuje środki bardziej

¹⁴ Ustawa z 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.). Zmiany dotyczące UKUR – w tym uchylenie przywilejów fundacji rodzinnej – wprowadzono ustawą z 13 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1933), obowiązującą od 5 października 2023 r. Od tej daty fundacja rodzinna jest traktowana identycznie jak każda inna osoba prawna niebędąca rolnikiem indywidualnym: nabycie gruntu powyżej 1 ha wymaga zgody DG KOWR, a fundację obowiązuje pięcioletni zakaz zbywania i oddawania w posiadanie.

¹⁵ J. Bieluk, *Możliwość zastosowania instytucji fundacji rodzinnej w rolnictwie*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2023, nr 1, s. 81 i n.; E. Litwiniuk, P. Litwiniuk, *Pozycja prawna fundacji w regulacjach prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2024, nr 2, s. 129 i n.

¹⁶ Wyrok TK z 18 marca 2010 r., K 8/08 (Dz.U. Nr 48, poz. 286). Sprawa K 36/16 (RPO v. UKUR z 2016 r.) nie została rozstrzygnięta merytorycznie: RPO wycofał wniosek w czerwcu 2024 r. z powodu zasiadania w składzie orzekającym osób nieuprawnionych do orzekania (tzw. dublerów).

¹⁷ Commission Interpretative Communication on the Acquisition of Farmland and European Union Law, OJ C 350, 18.10.2017, s. 5 (CELEX: 52017XC1018(01)). Komunikat wprost wskazuje, że bezwzględne zakazy nabywania ziemi przez osoby prawne – bez wyjątku

restrykcyjne niż konieczne, w tym wymogi, takie jak wieloletni obowiązek zamieszkania oraz automatyczne wyłączenia podmiotowe¹⁸.

2. Doświadczenia komparatystyczne – trzy modele europejskie

Analiza porównawcza dowodzi, że europejskie porządki prawne nie kwestionują potrzeby zbiorowego wykonywania działalności rolniczej, lecz odmiennie odpowiadają na pytanie, w jaki sposób taki podmiot ma zostać prawnie uznany za rolniczy. W ujęciu modelowym można wyróżnić trzy techniki regulacyjne: kwalifikację funkcjonalną istniejących podmiotów zbiorowych, stworzenie odrębnego typu spółki rolnej oraz wyodrębnienie uprzywilejowanych form wspólnego gospodarowania opartych na zasadzie transparentności. Rozwiązania te reprezentują odpowiednio model włoski, hiszpański i francuski.

Znaczenie tych doświadczeń dla prawa polskiego jest podwójne. Po pierwsze, pokazują one, że nowoczesne prawo rolne nie musi ograniczać się do figury rolnika jako osoby fizycznej, lecz może rozpoznawać także kwalifikowane podmioty zbiorowe. Po drugie, wskazują, że sam wybór techniki legislacyjnej przesądza o tym, czy regulacja będzie bardziej elastyczna, bardziej formalna czy bardziej zakorzeniona w modelu gospodarstwa rodzinnego.

2.1. Model włoski – *società agricola* i kwalifikacja IAP

Włoskie rozwiązanie zasługuje na szczególną uwagę, gdyż pozwala przyznać podmiotom zbiorowym status kwalifikowanego rolnika bez tworzenia nowego typu spółki. Kluczowym instrumentem jest kategoria *imprenditore agricolo professionale* (IAP), wprowadzona dekretem ustawodawczym nr 99 z 29 marca 2004 r., która obejmuje również spółki osobowe, spółki kapitałowe i spółdzielnie, o ile spełniają one ustawowe przesłanki dotyczące

dla podmiotów o realnie rolniczym charakterze – mogą być nieproporcjonalne wobec art. 63 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE).

¹⁸ Wyrok TSUE z 23 września 2003 r. w sprawie C-452/01 *Ospelt*, ECLI:EU:C:2003:493; wyrok TSUE z 6 marca 2018 r. w sprawach połączonych C-52/16 i C-113/16 *SEGRO*, ECLI:EU:C:2018:157; wyrok TSUE z 18 stycznia 2024 r. w sprawie C-562/22 *JD*, ECLI:EU:C:2024:55.

przedmiotu działalności oraz udziału osoby posiadającej kwalifikację IAP w strukturze podmiotu¹⁹.

Zgodnie z art. 1 ust. 3 d.lgs. nr 99/2004 spółki te mogą zostać uznane za IAP, jeżeli statut przewiduje jako wyłączny przedmiot działalności wykonywanie działalności rolniczej w rozumieniu art. 2135 włoskiego kodeksu cywilnego, firma lub nazwa zawiera oznaczenie *società agricola*, a w spółkach osobowych co najmniej jeden wspólnik – zaś w spółkach kapitałowych co najmniej jeden administrator – posiada kwalifikację IAP. Kwalifikacja ta ma przy tym charakter funkcjonalny, a nie wyłącznie formalny, ponieważ wymaga rzeczywistego związku z działalnością rolniczą, wyrażającego się m.in. odpowiednią relacją czasu pracy i dochodu do tej działalności²⁰.

Mechanizm ten został uzupełniony gwarancją antyabuzywną przewidzianą w art. 1 ust. 3-bis d.lgs. nr 99/2004, zgodnie z którą administrator może „wnieść” kwalifikację IAP tylko do jednej spółki kapitałowej. Włoski Sąd Najwyższy wyjaśnił jednak, że ograniczenie to nie odnosi się do spółek osobowych, co uzasadnia się osobistym zaangażowaniem wspólników i ich odpowiedzialnością za zobowiązania spółki. To zaś pokazuje, że model włoski zachowuje rozróżnienie między formami organizacyjnymi oraz większe zaufanie do struktur osobowych niż do kapitałowych²¹.

Na tym jednak znaczenie modelu włoskiego się nie kończy. Jak trafnie pokazuje Francesco Tedioli, status rolniczy zbiorowego podmiotu we Włoszech jest współkształtowany nie tylko przez przesłanki materialne, lecz także przez szczególnie reżim ujawnienia w rejestrze przedsiębiorców. W odniesieniu do *società semplice agricola* wpis do specjalnej sekcji rejestru nie ma charakteru czysto informacyjnego, ale też nie odpowiada w pełni klasycznemu modelowi wpisu deklaratywnego z rejestru handlowego; stanowi konstrukcję pośrednią, która w praktyce pełni funkcję dowodową, legitymacyjną i selekcyjną²².

¹⁹ Decreto legislativo 29 marzo 2004, n. 99, Disposizioni in materia di soggetti ed attività, integrità aziendale e semplificazione amministrativa in agricoltura, ze zm. wprowadzonymi przez D.lgs. nr 101/2005.

²⁰ Art. 1 ust. 3 d.lgs. nr 99/2004. Kwalifikacja ma charakter funkcjonalny: wymagane jest, by co najmniej połowa dochodów i połowa czasu pracy podmiotu lub jego kwalifikowanych wspólników/zarządców pochodziła z działalności rolniczej.

²¹ Art. 1 ust. 3-bis d.lgs. nr 99/2004; postanowienie Corte di Cassazione nr 6172/2025. Włoski Sąd Najwyższy wyjaśnił, że ograniczenie to nie odnosi się do spółek osobowych, co uzasadnia się osobistym zaangażowaniem wspólników i ich odpowiedzialnością za zobowiązania spółki.

²² F. Tedioli, *La società semplice agricola: disciplina, iscrizione nel registro delle imprese e profili sistematici*, „Rivista di diritto agrario” 2022, nr 2, s. 45 i n.

Tedioli podkreśla, że właśnie tu ujawnia się strukturalna ambiwalencja modelu włoskiego. Z jednej strony wpis w sekcji specjalnej służy wykazaniu statusu rolniczego, kwalifikacji IAP i dostępu do przywilejów sektorowych, z drugiej – ustawodawca nie dopracował reguł dotyczących aktualizacji danych, zmian osobowych i przedmiotowych, reprezentacji czy skutków stopniowego przesuwania się działalności ku aktywności handlowej przy formalnym zachowaniu statusu rolniczego.

Główną zaletą modelu włoskiego jest jego elastyczność. Pozwala on zachować istniejące formy organizacyjne, a zarazem wyodrębnić spośród nich podmioty rzeczywiście wykonujące działalność rolniczą w profesjonalny sposób. Jego słabością jest natomiast ryzyko rozszczepienia między rzeczywistością gospodarczą a statusem formalnym, zwłaszcza tam, gdzie aktualizacja statusu zależy przede wszystkim od inicjatywy samych zainteresowanych i nie jest dostatecznie wsparta jasnymi obowiązkami rejestrowymi.

2.2. Model hiszpański – *sociedad agraria de transformación*

Hiszpania przyjęła rozwiązanie zasadniczo odmienne, tworząc odrębny typ podmiotu przeznaczony dla działalności rolniczej – *sociedad agraria de transformación* (SAT), uregulowaną w Real Decreto nr 1776/1981²³. Problem rolniczego statusu podmiotu zbiorowego został więc rozwiązany nie przez mechanizm kwalifikacyjny, lecz przez technikę typizacji ustawowej: SAT jest z założenia formą stworzoną dla działalności agrarnej, a jej rolniczy profil wynika z samej konstrukcji normatywnej.

SAT są ujmowane jako spółki cywilne o charakterze ekonomiczno-społecznym, przeznaczone dla produkcji, przetwórstwa oraz obrotu produktami rolnymi oraz wpisywane do odrębnego rejestru administracyjnego, a nie do klasycznego rejestru handlowego. Już ta cecha odróżnia je od zwykłych spółek prawa handlowego i lokuje bliżej szczególnego prawa rolnego niż ogólnego prawa spółek. Ustawodawca określił zarazem ich podstawowe cechy konstrukcyjne, takie jak: osobowość prawną od chwili wpisu, minimalną liczbę wspólników (co najmniej trzech) oraz ograniczenia udziałowe mające zapobiegać nadmiernej dominacji jednego uczestnika lub podmiotów prawnych²⁴.

²³ Real Decreto 1776/1981, de 3 de agosto, por el que se aprueba el Estatuto que regula las Sociedades Agrarias de Transformación (BOE nr 194 z 14.08.1981).

²⁴ Art. 1 ust. 1 RD 1776/1981; C. Vargas Vasserot, *Sociedades Agrarias de Transformación. Empresas agroalimentarias entre la economía social y la del mercado*, Madrid 2012,

Na płaszczyźnie dogmatycznej SAT pozostaje jednak konstrukcją niejednoznaczną. W piśmiennictwie hiszpańskim podkreśla się jej hybrydowy charakter, sytuujący ją pomiędzy spółką cywilną, spółdzielnią agrarną i spółką handlową. Cecha ta zwiększa jej użyteczność praktyczną, ale utrudnia jednoznaczną kwalifikację i sprzyja powstawaniu luk regulacyjnych, zwłaszcza tam, gdzie ustawodawca nadmiernie pozostawia kształt ustrojowy woli statutowej wspólników²⁵.

Hiszpańskie doświadczenia z konstrukcją *sociedades agrarias de transformación* mają dla polskich rozważań podwójne znaczenie. Po pierwsze, pokazują, że wyodrębnienie szczególnego typu spółki rolnej jest dogmatycznie możliwe i może pełnić funkcję swoistego „oznacznika” kwalifikowanego podmiotu rolnego, dzięki czemu identyfikacja takiego podmiotu nie musi opierać się na każdorazowej, złożonej kwalifikacji funkcjonalnej całej struktury organizacyjnej. W literaturze hiszpańskiej podkreśla się, że SAT zostały pomyślane jako względnie prosta i elastyczna formuła *asociacionismo agrario*, o jasno zdefiniowanym celu agrarnym, co pozwala na stosunkowo łatwe odróżnienie podmiotów faktycznie związanych z produkcją rolną od innych uczestników obrotu gospodarczego²⁶. Z perspektywy polskiej debaty nad kształtem „spółki rolnej” widać zatem, że konstrukcja odrębnego typu ustawowego może być narzędziem upraszczającym i porządkującym, pozwalającym na szybkie i stosunkowo bezsporne ustalenie, czy dany podmiot powinien korzystać z reżimu właściwego dla rolnictwa²⁷.

Po drugie, to samo hiszpańskie doświadczenie stanowi ważną przestrożę przed nadmiernym zaufaniem do raz skonstruowanego typu ustawowego. SAT są dobrym przykładem figury prawnej silnie zakorzenionej w określonym kontekście gospodarczym i politycznym, który z czasem uległ zasadniczej zmianie. W doktrynie wskazuje się, że regulacja SAT ma źródła

s. 15 i n. Autor podkreśla hybrydowy charakter SAT, sytuujący ją między spółką cywilną, spółdzielnią agrarną i spółką handlową.

²⁵ Art. 8 RD 1776/1981; E. Mauleón Méndez, J.I. Genovart Balaguer, *La inclusión de la sociedad agraria de transformación en la Ley de Economía Social*, „CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa” 2016, nr 29, s. 147–184. Autorzy wskazują, że SAT i spółdzielnia agrarna współistnieją jako formy komplementarne: SAT jest bardziej elastyczna organizacyjnie, a spółdzielnia silniej realizuje logikę demokracji członkowskiej.

²⁶ E. Mauleón Méndez, *La sociedad agraria de transformación a la luz de los principios cooperativos de la ACI y de la Ley de Economía Social*, „CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa” 2015, nr 27, s. 461.

²⁷ Ibidem. Por. A. Soldevilla i Villar, *Las sociedades agrarias de transformación*, „Revista agropecuaria y ganadera” 1982, nr 598, s. 324–325.

w konstrukcjach z okresu powojennego, ukierunkowanych na specyficzne cele polityki modernizacji struktury agrarnej, co powoduje, iż wiele ich rozwiązań obecnie uważa się za anachroniczne²⁸. Zwraca się wręcz uwagę na konieczność pilnej reformy tej konstrukcji i mówi o utrzymywaniu „przestarzałego typu społecznego”, który nie odpowiada już organizacji nowoczesnego rolnictwa i nowym formom współdziałania producentów²⁹. Hiszpańska praktyka pokazuje więc, że ustawowy typ spółki rolnej, jeśli nie jest aktualizowany i dostosowywany do zmian organizacyjnych i gospodarczych, szybko traci zdolność adekwatnego odzwierciedlania rzeczywistej struktury wsi i rolnictwa. Dla polskiego ustawodawcy jest to sygnał, że ewentualne wyodrębnienie „spółki rolnej” nie może być traktowane jako jednorazowy zabieg legislacyjny, lecz wymaga ciągłego monitorowania i korekty, aby konstrukcja ustawowa pozostała elastyczna i odpowiadała praktyce rynkowej.

Istotne jest również to, że SAT nie zastąpiła w Hiszpanii spółdzielni agrarnych. Obie formy współistnieją, odpowiadając różnym potrzebom sektora. SAT jest z reguły bardziej elastyczna i mniej sformalizowana, podczas gdy spółdzielnia silniej realizuje logikę demokracji członkowskiej i klasyczne wartości kooperatywne. Z perspektywy polskiej oznacza to, że ewentualna spółka rolna nie musiałaby eliminować spółdzielni produkcji rolnej, lecz mogłaby funkcjonować obok niej jako alternatywny instrument zbiorowego prowadzenia gospodarstwa.

2.3. Model francuski – GAEC, EARL i zasada transparentności

Francja wypracowała rozwiązanie najbardziej zniuansowane, a zarazem najbardziej interesujące z perspektywy projektowania kwalifikowanego podmiotu zbiorowego o rodzinno-rolniczym charakterze. Nie opiera się ono na jednym uniwersalnym mechanizmie kwalifikacyjnym ani na jednym ogólnym typie spółki rolnej. Ustawodawca stworzył natomiast kilka wyspecjalizowanych form służących wspólnemu wykonywaniu działalności rolniczej, z których kluczowe znaczenie mają *groupement agricole d'exploit-*

²⁸ C. Vargas Vasserot, *Las sociedades agrarias de transformación en España. Defectos legales y ventajas operativas*, „Revista Estudios Agrarios” 2009, nr 42, s. 75–107.

²⁹ Ibidem, s. 75 i n.; M. Gómez Santos, *Las sociedades agrarias de transformación como entidades de la economía social y vectores del desarrollo sostenible*, „REVESCO. Revista de Estudios Cooperativos” 2022, t. 141, e82254.

tation en commun (GAEC) oraz *exploitation agricole à responsabilité limitée* (EARL)³⁰.

GAEC stanowi wzorcową konstrukcję wspólnego gospodarstwa rodzinnego lub quasirodzinnego. Jej celem jest umożliwienie kilku rolnikom prowadzenia jednego gospodarstwa na zasadach rzeczywistej współpracy i względnej równorzędności. Najważniejszą cechą tej formy jest zasada *transparence*, dzięki której spółka nie „zasłania” wspólników, lecz pozwala zachować im indywidualny status dla potrzeb określonych reżimów prawnych, w tym niektórych uprawnień związanych z dzierżawą, obrotem gruntami czy systemami wsparcia. GAEC nie eliminuje zatem znaczenia osoby rolnika, lecz instytucjonalnie je zachowuje na poziomie struktury zbiorowej.

Znaczenie tej konstrukcji dla polskich rozważań jest szczególne. Podstawowy problem polskiego prawa polega bowiem nie tylko na braku kategorii kwalifikowanego zbiorowego podmiotu rolnego, lecz także na tym, że przejście od osoby fizycznej do podmiotu zbiorowego zwykle prowadzi do utraty rolniczej „tożsamości prawnej”. Model francuski pokazuje, że nie jest to konieczne: wspólne wykonywanie działalności rolniczej może zostać ujęte w sposób, który nie zrywa więzi między wspólnikiem a funkcją rolniczą.

EARL pełni odmienną, choć komplementarną funkcję³¹. Jest to forma bardziej elastyczna, dopuszczająca także wspólników biernych, ale zabezpieczona przez wymóg przewagi wspólników aktywnych oraz przez powierzenie zarządzania osobom rzeczywiście zaangażowanym w działalność rolniczą. Ustawodawca francuski godzi więc potrzebę pozyskania kapitału i większej swobody organizacyjnej z potrzebą utrzymania rolniczego charakteru podmiotu. W odróżnieniu od modelu hiszpańskiego nie tworzy jednej uniwersalnej spółki rolnej, a w odróżnieniu od modelu włoskiego nie poprzestaje

³⁰ Code rural et de la pêche maritime, art. L. 323-1 i n. (GAEC) oraz art. L. 324-1 i n. (EARL); A. Lichorowicz, *Status prawny gospodarstw rodzinnych w ustawodawstwie krajów Europy Zachodniej*, Białystok 2000, s. 55 i n. Zasada *transparence* dla celów WPR przysługuje GAEC total. Kontrola administracyjna GAEC odbywa się, zgodnie z instrukcją DGPE/SDC/2024-320 z 11 czerwca 2024 r., średnio co 8 lat. Zob. A. Barthez, *Un acte de liberté de pensée en agriculture. La création du GAEC*, „*Économie rurale*” 2007, nr 300, s. 115–119.

³¹ Code rural et de la pêche maritime, art. L. 324-1 i n. (EARL). Wspólnicy aktywni muszą posiadać łącznie ponad 50% udziałów, a zarządcy wybierani są spośród nich, co chroni rolniczy charakter podmiotu przed przejęciem przez inwestorów biernych. EARL jest spółką cywilną (*société civile*), opodatkowaną co do zasady z transparentnością fiskalną na poziomie wspólników; możliwy jest wybór opodatkowania jak spółka kapitałowa. Zob. F. Purseigle, P. Jeanneaux, L. Bodiguel, B. Hervieu, *Éclatement et fragilisation du modèle de l'exploitation familiale à 2 UTH*, „*Agronomie, environnement & sociétés*” 2020, t. 10, nr 2.

na samej kwalifikacji funkcjonalnej, buduje raczej zróżnicowany system form dostosowanych do różnych potrzeb praktyki.

Dodatkowym walorem modelu francuskiego jest zdolność do ewolucji. Najnowsze zmiany ustawowe, w tym rozwiązania związane z Loi n° 2025-268 z 24 marca 2025 r., pokazują, że system pozostaje otwarty na korektę w odpowiedzi na problemy praktyczne, takie jak stopniowe wchodzenie nowych osób do struktur spółki czy testowanie współpracy przed definitywnym objęciem udziałów. Wprowadzony tam instrument *droit à l'essai* pokazuje, że elastyczność wejścia do podmiotu zbiorowego jest samodzielnym problemem regulacyjnym, który może wymagać odrębnych narzędzi. Instrument ten daje osobie fizycznej możliwość wypróbowania projektu wspólnego prowadzenia działalności rolniczej z innymi rolnikami lub ze spółką rolniczą (np. GAEC) przez okres roku, z możliwością jednokrotnego przedłużenia³².

Z perspektywy polskiej główną zaletą modelu francuskiego jest to, że najpełniej odpowiada on aksjologii gospodarstwa rodzinnego. Pozwala bowiem przenieść ochronę tego gospodarstwa z poziomu indywidualnego na poziom zinstytucjonalizowanego podmiotu zbiorowego, bez zrywania więzi między współnikiem a funkcją rolniczą. Dowodzi zatem, że nowoczesne prawo rolne może wspierać rodzinny charakter gospodarstwa nie tylko przez preferencje dla osoby fizycznej, lecz także przez odpowiednio zaprojektowaną transparentną strukturę spółkową.

2.4. Wnioski komparatystyczne

Trzy analizowane modele pokazują trzy odmienne odpowiedzi na ten sam problem: jak uznać zbiorowy podmiot za rolniczy bez utraty funkcji ochronnych prawa rolnego. Model włoski czyni to przez kwalifikację funkcjonalną istniejących podmiotów, model hiszpański – przez stworzenie odrębnego typu ustawowego, a model francuski – przez zróżnicowany system form opartych na transparentności i ochronie współnika-rolnika.

Każde z tych rozwiązań wnosi istotny element do polskiej debaty. Z modelu włoskiego warto zaczerpnąć ideę kwalifikacji funkcjonalnej i mechanizmów antyabuzywnych, pozwalających objąć statusem rolniczym podmioty już istniejące bez konieczności natychmiastowego tworzenia nowego typu spółki. Z modelu hiszpańskiego płynie argument, że ustawowe wyodrębnienie spółki rolnej jest dogmatycznie możliwe, ale musi być wsparte regulacją

³² Loi n° 2025-268 du 24 mars 2025 d'orientation pour la souveraineté alimentaire et le renouvellement des générations en agriculture (JORF n° 0072 du 25.03.2025), art. 26 (nowy art. L. 330-9 CRPM).

nowoczesną, spójną i podatną na aktualizację. Z modelu francuskiego wynika natomiast najcenniejsza wskazówka konstrukcyjna – podmiot zbiorowy może zostać ukształtowany w sposób transparentny, tak aby wspólne wykonywanie działalności rolniczej nie prowadziło do utraty znaczenia osoby rolnika i rodzinnego charakteru gospodarstwa.

Doświadczenia komparatystyczne nie prowadzą jednak do jednego prostego wzorca, który można przenieść do polskiego systemu. Uzasadniają raczej wybór dwóch komplementarnych kierunków reformy prawa polskiego: rozwiązania minimalnego, polegającego na kwalifikacji rolniczej istniejących podmiotów zbiorowych, oraz rozwiązania maksymalnego, polegającego na stworzeniu ustawowego typu spółki rolnej z elementami transparentności i zabezpieczeniami antyabuzyjnymi. Dopiero na tym tle można przejść do sformułowania propozycji *de lege ferenda* odpowiadających specyfice polskiego ustroju rolnego.

3. Propozycje *de lege ferenda*

3.1. Propozycja minimalna – kwalifikacja rolnicza istniejących podmiotów zbiorowych

Pierwsza propozycja – wzorowana na rozwiązaniu włoskim – nie wymaga tworzenia nowego typu spółki. Polega na wprowadzeniu do UKUR mechanizmu kwalifikacji rolniczej podmiotu zbiorowego przez spełnienie warunków funkcjonalnych odpowiadających logice art. 6.

Podmiot zbiorowy – spółka osobowa, spółka kapitałowa, spółdzielnia – uzyskiwałby status kwalifikowanego podmiotu rolniczego, jeżeli spełnia łącznie cztery warunki: 1) warunek składu osobowego – wspólnicy lub akcjonariusze posiadający ponad 50% głosów są rolnikami indywidualnymi lub osobami bliskimi rolnika indywidualnego; 2) warunek celu statutowego – wyłącznym lub przeważającym przedmiotem działalności jest prowadzenie działalności rolniczej; 3) warunek faktycznego prowadzenia – podmiot faktycznie wytwarza produkty rolne przeznaczone na sprzedaż; 4) warunek ciągłości – podmiot lub jego wspólnicy prowadzą działalność rolniczą przez co najmniej trzy lata bezpośrednio poprzedzające wniosek o kwalifikację.

Kwalifikacja byłaby potwierdzana decyzją dyrektora generalnego KOWR. Utrata warunków skutkowałaby cofnięciem decyzji i powstaniem prawa nabycia KOWR wobec posiadanych gruntów. System musi zawierać wyraźne antyabuzyjne gwarancje ustawowe: obowiązek ujawniania beneficjenta rzeczywistego w rejestrze KOWR, zakaz dominacji podmiotu nierolniczego

przez uprzywilejowanie udziałów lub umowy wspólników oraz ograniczenie kwalifikacji wnoszonej przez osobę zarządzającą do jednej spółki.

Zaletą tej propozycji jest minimalna ingerencja legislacyjna i zastosowanie do wszystkich istniejących form organizacyjnych. Wadą jest ryzyko praktycznej uznaniowości mimo ustawowego określenia przesłanek – doświadczenia z systemem zgód z art. 2a ust. 4 UKUR pokazują, że organ pozbawiony dostatecznej infrastruktury weryfikacyjnej stosuje kryteria nierówno (np. w odniesieniu do przesłanki niedojścia do „nadmiernej koncentracji gruntów”).

3.2. Propozycja maksymalna – spółka rolna jako odrębny typ podmiotowy

Druga propozycja wprowadza do polskiego prawa ustawowy typ podmiotu – spółki rolnej – na wzór GAEC/EARL z zasadą transparentności i uwzględnieniem przestróg płynących z modelu hiszpańskiego. Regulacja mogłaby zostać zamieszczona jako nowy rozdział UKUR, ponieważ spółka rolna jest przede wszystkim podmiotem prawa rolnego, nie prawa spółek³³.

Cechy konstytutywne spółki rolnej to: 1) cel wyłącznie rolniczy – ewentualnie z dopuszczeniem działalności powiązanej (przetwórstwo własnych produktów, agroturystyka) do limitu 30% przychodów; 2) skład osobowy – co najmniej dwóch wspólników będących rolnikami indywidualnymi, z dopuszczeniem wspólników biernych nieprzekraczających 40% głosów i bez prawa weta w sprawach produkcji; 3) zasada transparentności wzorem GAEC – każdy wspólnik-rolnik zachowuje indywidualny status dla celów UKUR, dopłat bezpośrednich i prawa dzierżawy; 4) rejestracja w KRS z oznaczeniem „spółka rolna” oraz w rejestrze KOWR; 5) skutek prawny – nabycie gruntów na takich zasadach jak rolnik indywidualny, bez zgody dyrektora generalnego KOWR w granicach ustawowych limitów, analogiczne wyłączenia od prawa pierwokupu i nabycia.

Inspirację do rozwinięcia modelu polskiego może stanowić wprowadzony przez Loi n° 2025-268 z 24 marca 2025 r. instrument *droit à l'essai*. Możliwość przeprowadzenia rocznego okresu próbnego, odnawialnego raz, dla przyszłych wspólników testujących współpracę przed objęciem udziałów łagodziłaby ryzyko związane z tworzeniem nowej struktury przez podmioty nieznające się dotąd w warunkach produkcyjnych.

³³ J. Bieluk, *Spółki prawa handlowego...*, s. 25–26.

Rolnicza spółdzielnia produkcyjna, której wszyscy członkowie są rolnikami indywidualnymi i która faktycznie prowadzi produkcję rolną, powinna uzyskiwać status spółki rolnej z mocy prawa lub przez uproszczoną procedurę kwalifikacyjną – bez konieczności przekształcenia.

3.3. Ocena porównawcza i rekomendacja

Propozycja minimalna jest szybsza do wdrożenia, lecz narażona na dwie słabości: ryzyko praktycznej uznaniowości mimo ustawowo określonych przesłanek oraz brak zasady transparentności skutkujący komplikacjami przy dopłatach bezpośrednich i dziedziczeniu. Propozycja maksymalna jest doktrynalnie „czystsza”: tworzy spójną kategorię podmiotową z zasadą transparentności i mechanizmami antyabuzyjnymi, lecz wymaga większego wysiłku legislacyjnego.

W ocenie autora propozycja maksymalna jest rozwiązaniem docelowym, a minimalna – instrumentem przejściowym. Priorytetem legislacyjnym powinno być uregulowanie sytuacji rodzinnych spółek osobowych, gdzie deficyt regulacyjny jest najbardziej dotkliwy i najmniej uzasadniony aksjologicznie.

Wnioski

Polskie prawo rolne jest zbudowane wokół modelu rolnika – osoby fizycznej w sposób, który coraz słabiej odpowiada rzeczywistości organizacyjnej rolnictwa. UKUR nie tworzy ogólnej kategorii kwalifikowanego zbiorowego podmiotu rolniczego – istniejące wyjątki mają charakter punktowy i nie tworzą spójnego statusu. Rodzinne przedsiębiorstwa rolne coraz częściej przybierają formy zbiorowe z powodów sukcesyjnych, inwestycyjnych i podatkowych. Prawo, które ignoruje tę tendencję, staje się nie instrumentem kształtowania ustroju rolnego, lecz instrumentem jego konserwowania w formie, która przestaje dominować w praktyce w odniesieniu do większych jednostek produkcyjnych.

Diagnoza luki podmiotowej jest uzupełnieniem – nie negacją – postulatu przedsiębiorstwa rolnego sformułowanego w 2013 r. Oba postulaty tworzą komplementarną propozycję opartą na kodeksowej kategorii majątkowej (przedsiębiorstwo rolne) i ustawowej kategorii podmiotowej (spółka rolna). Komparatystyka wskazuje trzy sprawdzone techniki regulacyjne: kwalifikację funkcjonalną istniejących podmiotów bez tworzenia nowego typu spółki (model włoski – IAP), wyodrębnienie ustawowego typu spółki rolnej

z przestrogą o konieczności systematycznej aktualizacji (model hiszpański – SAT) oraz zróżnicowany system form zbiorowego gospodarowania opartych na zasadzie transparentności i ochronie współnika-rolnika (model francuski – GAEC/EARL). Analiza komparatystyczna ujawnia przy tym, że żaden z tych modeli nie stanowi gotowego wzorca, ale każdy dostarcza odrębnej wskazówki konstrukcyjnej dla prawa polskiego³⁴.

Niniejszy artykuł przedstawia propozycję minimalną – mechanizm kwalifikacji rolniczej podmiotów zbiorowych wzorem włoskim, z gwarancjami antyabuzyjnymi – jako instrument przejściowy, oraz propozycję maksymalną – ustawowy typ spółki rolnej z zasadą transparentności wzorem francuskim – jako rozwiązanie docelowe. Realizacja każdego z tych postulatów wymaga nowelizacji UKUR oraz ustaw powiązanych, ale nie wymaga ani zmiany Konstytucji, ani przebudowy systemu prawa spółek³⁵. Propozycje te są zaproszeniem do dyskusji nad nowym kształtem podmiotowym polskiego ustroju rolnego.

Autor zdaje sobie sprawę, że przedstawione propozycje *de lege ferenda* mogą napotkać na opór charakterystyczny dla prawa rolnego jako gałęzi o wyjątkowo dużej bezwładności legislacyjnej. Prawo rolne kształtowane jest nie tylko przez racje dogmatyczne, lecz w równym – jeśli nie większym – stopniu przez uwarunkowania polityczne i grupowe interesy środowisk rolniczych, co sprawia, że racjonalne z perspektywy prawnej postulaty reform często pozostają martwą literą przez dziesięciolecia. Wymownym świadectwem tej bezwładności jest obowiązująca ustawa o podatku rolnym, której zasadnicze założenia – ryczałtowy wymiar oparty na hektarach przeliczeniowych i odrębność od powszechnego systemu podatkowego – sięgają 1984 r. i nie zostały zmienione mimo wielokrotnie zgłaszanej potrzeby reformy. Propozycje zawarte w niniejszym artykule należy zatem traktować nie jako przewidywanie bliskich zmian ustawodawczych, lecz jako wkład w dyskusję doktrynalną, która – jak pokazuje historia polskiego prawa rolnego – bywa warunkiem koniecznym reformy, choć nigdy jej warunkiem wystarczającym.

BIBLIOGRAFIA

Barthez A. (2007), *Un acte de liberté de pensée en agriculture. La création du GAEC*, „Économie rurale” nr 300.

³⁴ R. Budzinowski, *Problemy ogólne prawa rolnego. Przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych*, Poznań 2008, s. 215 i n.

³⁵ Wyrok SA w Krakowie z 22 października 1993 r., I ACr 429/93, LEX nr 24168; wyrok TK z 31 stycznia 2001 r., P 4/99 (Dz.U. Nr 11, poz. 91).

- Bieluk J. (2013), *O potrzebie wprowadzenia do prawa polskiego pojęcia przedsiębiorstwa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria” t. XI.
- Bieluk J. (2016), *Nowe zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych po nowelizacji UKUR*, „Studia Iuridica Agraria” t. XIV.
- Bieluk J. (2017), *Spółki prawa handlowego a ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego*, „Studia Iuridica Lublinensia” t. XXVI, nr 1.
- Bieluk J. (2017), *Dział spadku obejmującego gospodarstwo rolne w świetle przepisów UKUR*, „Studia Iuridica Agraria” t. XV.
- Bieluk J. (2023), *Możliwość zastosowania instytucji fundacji rodzinnej w rolnictwie*, „Przegląd Prawa Rolnego” nr 1.
- Bieluk J. (2024), *Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego. Komentarz*, Warszawa.
- Bieluk J., Komarowska-Horosz M., Okurowska A. (2025), *Obrót nieruchomościami rolnymi w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism*, Warszawa.
- Bielski P. (2005), *Cele definiowania pojęcia gospodarstwa rolnego w systemie prawa – uwagi z perspektywy prawa handlowego*, „Rejent” nr 10.
- Bielski P. (2007), *Spółka jawna jako forma prawna prowadzenia gospodarstwa rolnego w prawie polskim*, „Prawo Spółek” nr 4.
- Budzinowski R. (1992), *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań.
- Budzinowski R. (2008), *Problemy ogólne prawa rolnego. Przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych*, Poznań.
- Budzinowski R. (2002), *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy (zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 3.
- Czechowski P. (red.) (2024), *Prawo rolne*, Warszawa.
- Czechowski P., Niewiadomski A. (2009), *Gospodarstwo rolne jako masa majątkowa*, „Studia Iuridica Agraria” t. VIII.
- Gómez Santos M. (2022), *Las sociedades agrarias de transformación como entidades de la economía social y vectores del desarrollo sostenible*, „REVESCO. Revista de Estudios Cooperativos” t. 141.
- Jeżyńska B. (2014), *Współczesne funkcje gospodarstw rodzinnych. Zagadnienia prawne, Opinie i Ekspertyzy OE-214*, Warszawa.
- Lichorowicz A. (2000), *Konstytucyjne podstawy ustroju rolnego RP (w świetle art. 23 Konstytucji)*, „Studia Iuridica Agraria” t. I.
- Lichorowicz A. (2000), *Status prawny gospodarstw rodzinnych w ustawodawstwie krajów Europy Zachodniej*, Białystok.
- Litwiniuk P. (2019), *Ochrona własności rolniczej w świetle ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” nr 2.
- Litwiniuk E., Litwiniuk P. (2024), *Pozycja prawna fundacji w regulacjach prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” nr 2.
- Łobos-Kotowska D. (2006), *Gospodarstwo rodzinne. Prawne formy organizacji*, Sosnowiec.
- Marciniuk K. (2019), *Prawne instrumenty ingerencji władzy publicznej w obrót nieruchomościami rolnymi jako środki kształtowania ustroju rolnego*, Białystok.
- Mauleón Méndez E. (2015), *La sociedad agraria de transformación a la luz de los principios cooperativos de la ACI y de la Ley de Economía Social*, „CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa” nr 27.

- Mauleón Méndez E., Genovart Balaguer J.I. (2016), *La inclusión de la sociedad agraria de transformación en la Ley de Economía Social*, „CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa” nr 29.
- Purseigle F., Jeanneaux P., Bodiguel L., Hervieu B. (2020), *Éclatement et fragilisation du modèle de l'exploitation familiale à 2 UTH*, „Agronomie, environnement & sociétés” t. 10, nr 2.
- Stelmachowski A. (1985), *Własność rolnicza*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 4.
- Szilágyi J.E. (red.) (2022), *Acquisition of Agricultural Lands: Cross-border Issues from a Central European Perspective*, Budapeszt.
- Tedioli F. (2022), *La società semplice agricola: disciplina, iscrizione nel registro delle imprese e profili sistematici*, „Rivista di diritto agrario” nr 2.
- Truszkiewicz Z. (2017), *O własności rolniczej w kontekście zmian w obrocie własnościowym prywatnymi gruntami rolnymi*, „Studia Iuridica Agraria” t. XV.
- Vargas Vasserot C. (2009), *Las sociedades agrarias de transformación en España. Defectos legales y ventajas operativas*, „Revista Estudios Agrarios” nr 42.
- Vargas Vasserot C. (2012), *Sociedades Agrarias de Transformación. Empresas agroalimentarias entre la economía social y la del mercado*, Madrid.